

aquas, volens loquentis verba factis probare. Sciebat enim posse quidem angelum et malum, et bonum sumpti humani corporis formâ ambulare super aquas, et Christi vocem imitari; sed aliis, ut idem facerent, prestat non posse.

VERS. 29. — VENT. Ideo Christus Petro, quod petit, concedit, ut se esse doceat, quod experiri Petrus volebat. Calvinus dignam suo, id est, heretico spiritui rationem reddit, ut, inquit, ejus stultitiam experientia ipsa redargueret, quod in mediis fluctibus mergeretur. Itaque stultitiam vocat, quod Petrus crederet posse se jubente Christo super aquas ambulare: quod recitare opus fuit, ut hereticus ab omnibus spiritus cognoscatur; refutare opus non est. Refellit Hieronymus hoc loco Marcionistarum, et Manichæorum errorem, qui Christum esse eo probabant non verum, sed phantasticum corpus habuisse, quod supra aquas ambulaverit. Petrus enim auctore Christo idem fecit, qui verum tamen, non phantasticum corpus habebat. Fuerunt, ut ait in lib. de Baptismo, Tertullianus, qui dicerent Apostolos non alium baptismum recepisse, quam quod fuerit in hac tempestate undis maris aspersi. Quibus his verbis respondet: *Aliud est aspergi, vel intercepti violentiâ maris; aliud tingi disciplinâ religionis.*

VERS. 50. — VIDENS VERÒ VENTUM VALIDEN TIMUIT. Ille etiam heretici involuntur in Petrum, nec eâ, quâ Christus usus est, reprehensione contenti, severiores in illum censuram stringunt. Non considerantes humanum esse presentibus periculis commoveri. *Humana*, inquit Chrysostomus Petrum excusans, *hoc conditio est, ut difficultatibus nonnunquam superatis succumbat in minoribus.* Quod etiam Elias sub Jezabel, et Moses in Egypto passus est. Plus etiam excusat Theophylactus, non omnino, inquit, dubitavit, qui clamavit, Domine, salvum me fac.

VERS. 51. — MODICÆ FIDEI. Magna quidem erat et singularis fides Petri, qui, quod Christus faciebat, se quoque eo juvante facere posse crederat, qui se in mare ambulaturus miserat super aquas, sed presenti periculo humano timore correptus est. Si Apostolo Petro, inquit Hieronymus, de cuius fide, et ardore mentis supra diximus, qui confidenter rogaverat Salvatorem dicens: Domine, jubè me venire ad te super aquas, quia paululum timuit, dicitur, modicæ fidei, quare dubitasti? quid nobis dicendum est, qui injus modicæ fidei, ne minimam quidem habemus portunculam? Dubitari potest, quam ob rem Christus permisit aut mergi, aut timere. Respondent Chrysostomus et Theophylactus, ne tanto miraculo superbiat. Hieronymus verò his verbis: Ardebat animi fides, sed humana fragilitas in profundum trahabat. Paululum ergo relinquuntur tentationi, ut augentur fides, et intelligat se non facilitate postulationis, sed potentia Domini conservatum.

VERS. 52. — ET CUM ASCENDISSET. Christus et Petrus. Joannes, c. 6, 21, videtur significare Christum in navim non ascendisse. Voluerunt, inquit, accipere eum in navim, et statim navis fuit ad terram. Respondent Chrysostomus, et Theophylactus, voluisse

apostolos Christum in navim expere, eum verò tunc noluisse, sed unâ cum Petro magno spatio, ut ejus confirmaret fidem, super aquas ambulasse; cum verò prope terram essent, in navim ascendisse. Milii non videtur Joannes significare voluisse non ascendisse Christum in navim, sed non fuisse opus, ut ascenderet; quia momento navis ad terram appulsa est. Quinque ergo uno tempore miracula facta sunt, Christus per aera, ut opinor, raptus apostolos consecutus est, super mare ambulavit, ut Petrus ambularet effecit, ventum et tempestatem compescuit, navim, simul atque in eam ascendit, momento ad terram appulit.

VERS. 53. — QUI AUTEM IN NAVICULA ERANT. Chrysostomus, et alii ferè omnes interpretes apostolos intelligunt. Alii nautas et vectores, quos credibile est fuisse nonnullos. His magis assentior, quia quod sequitur, *teuerunt, et adoraverunt eum dicentes, verè filius Dei es*, parùm milii videtur apostolis convenire, qui jamdudum credebant eum filium esse Dei. Itaque quod Joannes ait, c. 6, 22, non introisse Christum cum illis in navim, sed solos discipulos abisse; non est intelligendum solos discipulos abisse, ita ut nemo præter illos fuerit in navi; sed solos discipulos, id est, sine Christo.

VENERUNT. Postquam ad terram appulissent, ut indicat Marcus, c. 6, 54.

VERÈ FILIUS DEI ES. Non adoptione, sed naturâ; non ut virum justum, sed ut verum Deum confitentur. Eo nimirum modo quo Pharisei filium Dei esse negabant pro eodem accipientes filium Dei, atque Deum esse, Joan. 10, 55: *De bono opere non lapidamus te, sed quia tu cum homo sis, facis te ipsum Deum*; cum non se Deum sed Filium Dei esse dixisset, et Joan. 19, 7: *Nos legem habemus, et secundum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit*, et Matth. 27, 40: *Si filius Dei es, descende de cruce.* Hæc enim omnia non de adoptione, de qua dubium non erat, sed de naturâ intelliguntur. Nam Christum esse filium Dei, id est, virum justum, nemo dubitabat, neque si quis se eo modo filium Dei esse diceret, lege puniendus erat. Itaque valet contra Arianos hic locus. Adnotavit etiam Chrysostomus Christum eos qui se filium Dei appellabant, non reprehendisse, sed eorum potius opinionem multis coram factis miraculis confirmasse.

VERS. 54. — VENERENT IN TERRAM GENESAR, qui ultra lacum erat, et unde lacus nomen acceperat; vide supra, vers. 22, et c. 8, 28.

VERS. 55. — ET CUM COGNOVISSENT EUM, timore, inquit Hieronymus, non facie. Sed et facie multos eum cognovisse credibile est, quia jam ante ibi fuerat, et duos demoniacos curaverat, c. 8, 28. Quod autem dicunt nonnulli non eodem die quo Christus eò appulit, hæc, quæ narrat evangelista, accidisse; sed postquam ejus adventus famâ percrebuisset, evangelistam verò res diversis gestas diebus copulasse, non est incredibile. Illud mirum videri potest, cur nunc Genesareni tantâ aviditate Christum excipiant, cum non multo ante de suis cum finibus ejecissent, c. 8, 54. Facilius responso: Creverat miraculorum ejus fama, creverat

ut ait Chrysostomus, eorum fides. Hoc Christus non ignorabat. Itaque, qui prius sciens eos non esse maturos ad recipiendum Evangelium, inde discessit, nunc maturos esse sciens, quasi ad messem rediit.

VERS. 56. — ET ROGAVIT EUM, UT VEL FIMBRIÆ VESTIMENTI EJUS TANGERENT. Quorum fidem evangelista, ut singularem, laudans declarat, eos Calvinus homo religiosus, quasi superstitiosos accusat, quod ad tactum vestis Christi gratiam restringere videantur. Licet enim illi, cui hæresiarchæ esse licuit, quæ evangelistæ laudant, reprehendere. Non ergo significatur, ut iste novus propheta somniat, Genesarenos ad tactum fimbriæ Christi gratiam restrinxisse; sed tantum eorum fidem, ut crederent vel solo fimbriæ ejus tacto omnia morborum genera curari posse. Hoc enim sensu narrat evangelista rogasse illos, ut vel fimbriæ vestimenti ejus tangerent. An autem hæc vera, et eximia fides, an superstitio fuerit, melius, ut opinor, Christus factis, quam Calvinus verbis declarabit. Quicumque, inquit evangelista, tetigerunt; salvi facti sunt. Miracula fidei, non superstitionis respectu fieri

CAPUT XV.

1. Tunc accesserunt ad eum ab Jerosolymis scribæ et pharisei, dicentes:

2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panibus manducant.

3. Ipse autem respondens, ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dicit:

4. Honora patrem et matrem: et, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

5. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit:

6. Et non honorificabit patrem suum aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

7. Hypocrite, benè prophetavit de vobis Isaias, dicens:

8. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.

9. Sine causâ autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.

10. Et convocatis ad se turbis dixit eis: Audite, et intelligite.

11. Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

12. Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisei, auditio verbo hoc, scandalizati sunt?

13. At ille respondens, ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur.

14. Sinite illos: cæci sunt, et duces cœcorum: cæcus autem si cæco ducatur præstet, ambo in foveam cadunt.

15. Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.

16. At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis?

17. Non intelligis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur?

solent. Sed verendum est, ne Christum etiam Calvinus reprehendat, quod Genesarenorum superstitionem factis miraculis confirmasse videatur; et nos in similem errorem sanctorum reliquias venerandi induxisse. Hoc enim, si auderet, homo impudens diceret. Neque potest dicere, quod alibi eum dixisse memini, non esse hoc imitandum, quod non ordinarium, sed extraordinarium sit exemplum. Ordinarium enim profectò est, quod quotiescumque fit, miraculum sequitur. Hic, quicumque tetigerunt salvi facti sunt, c. 9, 20, 21; hæmorrhœisa tetigit, et curata est. Quid ergo est ordinarium, si hoc non est? Adjiciam, quod valde Calvinus doleat. Chrysostomus scribit hoc loco nos non solum fimbriam, sed totum Christi corpus in Eucharistiâ apud nos habere; si illi, qui fimbriam tangebant, sanabantur, quanto magis nos, si Christi corpus tangamus? Chrysostomi sententiam multis experientia miraculis confirmavit. Narrat Gregorius Nazianz. in oratione funebri pro sorore suâ Gorgoniâ eam tactu Eucharistiæ à gravissimo morbo fuisse curatam.

CHAPITRE XV.

1. Alors des scribes et des pharisiens de Jérusalem s'approchèrent de Jésus, et lui dirent:

2. Pourquoi vos disciples violent-ils la tradition des anciens? Car ils ne lavent point leurs mains lorsqu'ils prennent leurs repas.

3. Mais Jésus leur répondit: Pourquoi vous-mêmes violez-vous le commandement de Dieu pour votre tradition? Car Dieu a dit:

4. Honorez votre père et votre mère; et: Que celui qui dira des paroles outrageuses à son père ou à sa mère, soit puni de mort.

5. Et vous, au contraire, vous dites: Quiconque dira à son père ou à sa mère, Anathème soit à Dieu tout profit que vous ferez de moi,

6. Celui-là ne doit point honorer son père ou sa mère: et ainsi vous avez rendu vain le commandement de Dieu par votre tradition.

7. Hypocrites, Isaïe a bien prophétisé de vous, disant:

8. Ce peuple m'honore des lèvres; mais son cœur est loin de moi;

9. Et c'est en vain qu'ils m'honorent, puisqu'ils enseignent des maximes et des ordonnances humaines.

10. Puis ayant appelé le peuple il leur dit: Écoutez, et comprenez.

11. Ce n'est pas ce qui entre dans la bouche qui souille l'homme; mais ce qui sort de la bouche, c'est ce qui souille l'homme.

12. Alors ses disciples s'approchèrent lui dirent: Savez-vous que les pharisiens, ayant entendu ce que vous venez de dire, s'en sont scandalisés?

13. Mais il leur répondit: Toute plante qui n'aura point été plantée par mon Père céleste sera arrachée.

14. Laissez-les; ce sont des aveugles qui conduisent des aveugles; et si un aveugle en conduit un autre, ils tomberont tous deux dans la fosse.

15. Pierre prenant la parole, lui dit: Expliquez-nous cette parabole.

16. Jésus lui répondit: Quoi! vous avez encore vous-mêmes si peu d'intelligence?

17. Ne comprenez-vous pas que tout ce qui entre dans la bouche descend dans le ventre et est 'été en suite au lieu secret?

18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coquinant hominem.

19. De corde enim exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, testimonia, blasphemie.

20. Hæc sunt quæ coquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coquinat hominem.

21. Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri et Sidonis.

22. Et ecce mulier Chananea a finibus illis egressa, clamavit dicens ei : Miserere mei, Domine, fili David : filia mea male à dæmonio vexatur.

23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus, rogabant eum, dicentes : Dimitte eam, quia clamat post nos.

24. Ipse autem respondens, ait : Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.

25. At illa venit, et adoravit eum, dicens : Domine, adjuva me.

26. Qui respondens, ait : Non est hominum sumere panem filiorum, et mittere canibus.

27. At illa dixit : Etiam, Domine : nam et canes edunt de micis quæ cadunt de mensâ dominorum suorum.

28. Tunc respondens Jesus, ait illi : O mulier, magna est fides tua : fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora.

29. Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilee, et ascendens in montem sedebat ibi.

30. Et accesserunt ad eum turbe multe, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos : et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos :

31. Ita ut turbe mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes : et magnificabant Deum Israel.

32. Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit : Miserere turbe, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducent : et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in viâ.

33. Et dicent ei discipuli : Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam ?

34. Et ait illis Jesus : Quot habetis panes ? At illi dixerunt : Septem, et paucos pisciculos.

35. Et præcepit turbæ, ut discubarent super terram.

36. Et accipiens septem panes, et pisces, et gratias agens fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo.

37. Et comederunt omnes, et saturati sunt et quod superfluit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.

38. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres.

39. Et dimissa turbâ, ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan.

18. Mais ce qui sort de la bouche part du cœur, et c'est là ce qui souille l'homme ;

19. Car c'est du cœur que viennent les mauvaises pensées, les meurtres, les adultères, les fornications, les barbars, les faux témoignages, les blasphèmes.

20. Ce sont là les choses qui souillent l'homme ; mais de manger sans avoir lavé ses mains, ce n'est point là ce qui rend l'homme impur.

21. Jésus étant parti de là se retira du côté de Tyr et de Sidon.

22. Et voilà qu'une femme chanaënne, qui était sortie de ce pays-là, s'écria, en lui disant : Seigneur, fils de David, ayez pitié de moi ; ma fille est misérablement tourmentée par le démon.

23. Mais il ne lui répondit pas un mot. Et ses disciples s'approchant de lui le priaient, en lui disant : Renvoyez-la, parce qu'elle crie après nous.

24. Il leur répondit : Je n'ai été envoyé qu'aux brebis perdues de la maison d'Israël.

25. Mais elle s'approcha et elle l'adora, disant : Seigneur, assistez-moi.

26. Il lui répondit : Il n'est pas juste de prendre le pain des enfants pour le donner aux chiens.

27. Elle lui répliqua : Il est vrai, Seigneur ; mais les petits chiens mangent au moins des miettes qui tombent de la table de leurs maîtres.

28. Alors Jésus lui dit : O femme ! votre foi est grande. Qu'il vous soit fait comme vous le désirez. Et sa fille fut guérie à l'heure même.

29. Jésus étant sorti de là, vint près de la mer de Galilée ; et, étant monté sur une montagne, il s'y assit.

30. Et de grandes troupes de peuple vinrent l'y trouver, ayant avec eux des muets, des aveugles, des boiteux, des estropiés, et beaucoup d'autres malades. Et ils les mirent aux pieds de Jésus, et il les guérit ;

31. De sorte que ces peuples étaient dans l'admiration voyant que les muets parlaient, que les boiteux marchaient, que les aveugles voyaient ; et ils rendaient gloire au Dieu d'Israël.

32. Or, Jésus ayant appelé ses disciples, leur dit : J'ai compassion de ce peuple, parce qu'il y a déjà trois jours qu'ils demeurent continuellement avec moi, et ils n'ont rien à manger ; et je ne veux pas les renvoyer qu'ils n'aient mangé, de peur que les forces ne leur manquent en chemin.

33. Ses disciples lui répondirent : Comment pourrions-nous trouver dans ce désert assez de pain pour rassasier tant de peuple ?

34. Jésus leur demanda : Combien avez-vous de pains ? Ils lui dirent : Sept, et quelques petits poissons.

35. Alors il leur commanda au peuple de s'asseoir sur la terre.

36. Et prenant les sept pains et les poissons, et rendant grâces, il les rompit, et les donna à ses disciples ; et ses disciples les donnèrent au peuple.

37. Et ils mangèrent tous, et furent rassasiés : et on reporta sept corbeilles pleines des morceaux qui étaient restés.

38. Or, le nombre de ceux qui mangèrent était de quatre mille hommes, sans compter les femmes et les petits enfants.

39. Et ayant renvoyé le peuple, il monta sur une barque, et vint aux confins de Magédan.

VERS. 1. — Tunc. Cum tot fecisset miracula, Chrysostomus hom. 52, Joan. c. 7, 1, videtur docere Christum, cum hoc accidit, jam in Galileam rediisse. Post hæc, inquit, ambulabat Jesus in Galilea ; non enim voleat in Judæa ambulare, quia querebant eum Judæi interficere.

AD JEROSOLYMIS. Per omnes tribus, inquit Chrysostomus, et Euthymius, et Leontius, erant Scribæ et Pharisei dispersi ; sed omnium arrogantissimi erant Jerosolymitani, quod in principe habitarent civitate, et omnium sapientissimi haberentur. Melius dixissent, per omnes civitates, aut per omnia loca, ut Theophylactus dicit, quam per omnes tribus, quia tribus tunc non erant nisi duæ, quæ solæ ex Babylonicis redierant exilio. De scribis et Phariseis vide quæ diximus, c. 2, 4 : Quod quidam dicunt hos à concilio Jerosolymitanorum scribarum et Phariseorum, ut Christum tentarent, missos fuisse, credibile, et eorum ingenio atque consuetudini recte convenit. Nam et c. 22, 16, discipulos suos cum Herodiani eodem animo ad Christum miserant.

VERS. 2. — QUARE DISCIPULI TUI ? Marcus, c. 7, 2, ex præsentis discipulorum factæ accusationis materiam attripuisse narrat : Et cum viderent, inquit, quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, id est, non lotis, manducare panes, vituperaverunt.

TRANSIGREDIUNT TRADITIONEM SENIORUM. Non dicit, inquit Chrysostomus, hom. 52, legem transgredi quia nihil de eâ re præcipiebat ; sed traditionem seniorum, quam Marcus, c. 7, 3, 4, copiosius declarat : Pharisei, inquit, et Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentem traditionem seniorum ; et à illo, nisi baptizentur, non comedunt, et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calcium, et urcerorum, et aramentorum, et lectorum. Exstat Hebraicè liber מַצְוֵי הַיָּדַיִם, non multo ante Christum à quibusdam scribis editus, ubi ejusmodi traditiones et præcepta ad servandam accuratè legem perscripta sunt. Quia multa erant, quorum tacto secundum legem homines inquinabantur, ne quid ejusmodi imprudentes fortassè tetigissent, constituerunt scribæ, ut crebro etiam inter præcedendum lavarent, quicumque vellent bene diligenterque legem observare. Quod videtur etiam ex Joanne colligi, c. 2, 6. Nam in illo nuptiarum convivio, ad quos Christus invitatus fuit, dicuntur sex hydriæ posite fuisse secundum purificationem Judæorum. Non vocant traditionem suam, quamvis ipsorum, id est, scribarum et Phariseorum esset, sed seniorum, ut et majorum auctoritate et traditionum antiquitate

VERS. 2. — SENIORUM ; antiquorum qui ante nos fuerunt, quæ partim erant præter legem à Deo datam, et nihil ad pietatem conferentes, partim contra legem. Lavant, crebras enim manuum lotiones induxerant, etiam inter edendum. Hujusmodi traditiones legis erant explicationes quædam à doctoribus legis factæ, quas legem oris vocabant.

VERS. 5. — QUARE ET VOS TRANSIGREDIMINI MANDATA DEI. Querelam levem solidâ reprehensione re-

Christum ejusque discipulos gravent invidiâ. Nec dicunt : Quare tu non lavas manus, cum credibile sit, non magis Christum quam discipulos lavare solitum ? sed : Quare discipuli tui, aut quia non sunt ausi illum accusare, aut quia discipulos accensantes mordacis eum accusare videbantur, sicut, c. 9, 14, non dicunt : Quare tu non jejunas ? sed : Quare discipuli tui non jejunant ?

VERS. 5. — QUARE ET VOS ? Nihil de traditione lavandi manus dicit, ne, si laudare, approbare, si non laudare, vituperare videretur, et sine necessitate in invidiam incurreret, ut Chrysost. et Euthymius adnotarunt.

VERS. 4. — HONORA PATREM ET MATREM. Verum est, quod hoc loco Hieronymus scribit, et ab eo mutuatus est Beza, honorem in Scripturis non tam in salutationibus et officiis deferendis, quam eleemosynis ac munerum oblatione sentiri, ut 1 Tim. 5, 5 : Viduas honora, quæ verè viduæ sunt ; id est, ecclesiasticis eleemosynis alæ, et eodem capite, vers. 17 : Qui bene præsumt, presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrinâ ; id est, majore premio quam ceteri. Id etiam ex hoc loco colligitur ; nam honori parentum opponit dicere illis : Munus, quodcumque est ex me, tibi proderit, id est, nihil illis dare. Multo etiam clarior ex Marco, c. 7, 12 : Et ultra non dimittis eum quidquam facere patri suo, aut matri. Facere ergo aliquid patri suo et matri, id est, illos jurare, est illos honorare.

QUI MALEDIXERIT. Non citat Christus totam legem, nec unam, sed duas. Nam honora patrem tuam et matrem, ut sis longævus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, est Exod. 20, 12 ; sed posteriora omisit verba, quia ad rem non pertinebant. Qui maledixerit patri suo aut matri morte moriatur, est c. 21, 16, quod quam ob rem Christus adjecerit, cum hic non de verbis, sed de rebus agatur, merito potest dubitari. Chrysostomus idem putat addidisse, ut doceret quanti apud Deum sit præceptum parentes honorandi quando, qui solo eos verbo ledit, capite punitur. Bæda verò existimat, sicut in priore membro honorandi verbum non eum qui in verbis, sed eum qui in rebus consistit, honorem significat, ita verbum maledicendi, non injuriam quæ verbis, sed quæ factis fit, negando parentibus debitum auxilium, significare. Sed manifestum est ex usu legis maledicendi verbum propriè accipi debere. Itaque probabilius est Chrysostomi sententia.

VERS. 5. — MUNUS QUODCUMQUE EST EX ME, TIBI

pellit, quod præceptum Dei de etendis parentibus per suas traditiones violantur.

VERS. 5 et 6. — MUNUS QUODCUMQUE, quod Deo voti, æquè tibi proderit, ac si tibi dedissem. Sic enim parentibus nullam ferebant opem. Alii aliter hunc locum exponunt ex cap. 7 Marci : Et ultra non dimittis eum quidquam facere patri suo ; id videtur colligi, Phariseorum hoc fuisse dogma, ut illi aliquid donarent parentibus, sed non quantum pietas erga paren-

PRODERIT. Quia perdifficilis locus est, feret æquo animo lector ut omnes bonorum auctorum interpretationes referamus. Primum quidem non eodem modo ab omnibus legitur; sed quidam ita legunt, ut plena, alii ita ut eclipctica, id est, defectiva sit oratio. Qui plenam et perfectam orationem esse putant, sic legunt atque interpretantur: *Quicumque dixerit*, id est, quilibet dicere poterit, *munus, quodcumque est ex me, tibi proderit*, id est, quod Deo offero, tibi etiam prodest, quemadmodum si tibi darem. Ita Hugo inter alias, quas ponit expositiones, et nonnulli recentiores interpretes. Quam interpretationem Græca verba recipere non possunt, quia non est *ἐκ τούτου* unusquisque, sed *ἐκ ἐμοῦ* quisquis, quod aliquid requirit sibi respondens. Qui deficientem orationem esse dicunt, alii uno tantum loco, quia illud *quicumque* nihil habet, quod sibi respondeat, ut ejus natura postulat; alii duobus, et eo quem modo diximus; et quia in nomine, *munus*, substantivum verbum desiderari putant, ut sit sensus *munus est*, id est, Deo consecratum, quidquid ex meis bonis tibi prodesse poterat. Ergo quidam jam olim sic interpretati sunt, ut relert Chrysostomus. Nihil tibi debeo, sed si quid tibi ex rebus meis prodesse poterit, jam est à me Deo consecratum. Quem ad sensum Chrysostomus, Euthymius, et Theophylactus interpretantur. Nisi quod Theophylactus dicit Scribas et Phariseos solitos filiis persuadere, ut omnia bona sua templo offerrent, ut si quid postea parentes peterent, responderent se dare non posse, quia omnia jam erant Deo consecrata. Quod Judæis hominibus, avarissimis persuaderi potuisse credibile non est, præterquam quod, si id fecissent, ne ipsi quidem bonis suis uti potuissent. Chrysostomus verò et Euthymius putant mentiri solitos filios dicentes se, quod parentes petebant, Deo obtulisse; ne illis darent; atque ita duplici impietate et Deum, et parentes simul fraudasse. Quod etsi fortasse credibile est, fecisse aliquos, tamen credibile non est scribarum, et Phariseorum consilio fecisse, quia nulla erat causa, neque avaritia, neque religionis species, quam ob rem id scribæ, et Pharisei persuadere conarentur; sed multiplex, ut diximus, impietas. Christus autem reprehendit, quod scribæ et Pharisei populum facere docebant; et est per se vero simile nihil eos, qui videri religiosissimos volebant, nisi religionis specie docuisse. Hieronymus duas offert expositiones; una est hæc: *Vos autem dicitis, quicumque voluerit, quod parentibus daturus erat, Deo offerre, immunis erit. Quæ interpretatio non satis cum Christi verbis congruit; altera: Quidquid Deo oblaturus eram, in tuos, ô pater,*

tes, aut eorum necessitas exigebat. Locus est obscurior, qui Christi temporibus erat apertior. Est enim sententia tum nota, quæ non tota profertur. TIBI PRO-

cibus consumo. Quod et Beda sequitur. Sed non est credendum hoc scribas et Phariseos dicere docuisse; hoc enim non erat, non honorare parentes; sed queri quod fraudato Deo eos honorarent; cum Christus ideò scribas et Phariseos accuset, quod potius prætextu honorandi Deum parentes docerent non honorare; sicut statim sequitur: *Et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam.* Augustinus autem, lib. 1. Quæst. evangelic., c. 16, sic exponit: *Quicumque dixerit*, id est, dicere poterit *patri suo, munus quodcumque est ex me*, id est, quod pro me Deo offerre consuevisti, *tibi prosit*, id est, tibi habe, pro te offer, non pro me, ego jam etatem habeo, ut, cum voluero, pro me ipse offeram. Que interpretatio, præterquam quod verbis coactè insidet; etiam si benè cum verbis conveniret, ad rem non esset. Non enim scribæ et Pharisei docebant ne parentes pro filiis offerrent. Alii ad hunc modum: *Munus, quodcumque est ex me, tibi proderit?* id est, an si tibi dem, quod Deo consecrare destinavi, prodesse tibi poterit? minimè, quin potius obesset, quia rebus sacris abuterere, Hugo. Quod non omninò malè convenit, nisi quòd interrogatio ista in nullis, quod sciam, legitur libris; et non videtur admodum vero simile scribas et Phariseos per interrogationem præcepta sua tradidisse. Paulus Burgensis homo suo tempore doctissimus, nostro non indoctus, ex lib. כדריס, id est, de votis, qui inter Thalmudicos habetur, Judæorum traditionem fuisse docet, ut quisquis vellet vel generaliter et absolute, vel specialiter respectu hujus, vel illius, aut omnia, aut quedam ex suis bonis devoret, ita ut illi, cujus respectu devota essent, illis uti non liceret. Sed non video, quomodo illud, *tibi proderit*, possit interpretari. Vir quidam nostro tempore multarum sanè litterarum et singularis diligentia similem quandam ex alio traditionum libro, in quem se incidisse dicit, interpretationem profert; duo fuisse inter alia apud Judæos ex traditione votorum genera; alterum private continentia; quo sibi quisque cibo, aut potu interdiceret; alterum quo quis adhibito jurejurando negabat se alterum adjuturum, sive patrem, sive fratrem, sive quempiam alium. Id appellari כדריס votum utilitatis. Vovendi formam fuisse כדריס אנו וכויו, sicut adjugebatur voti materia; gravissimum vovendi genus fuisse, cum juramentum adhibebatur; adhibebatur autem aut per templum, aut per altare, aut per munus, quod super altare erat, ut Christus indicat, c. 23, 16. Sic ergo interpretatur, ac verba distinguit *ἐξ ἐμοῦ, ὃ ἐκ ἐμοῦ ἐπέσθη ὑμῖν, munus, si in me juberis, id est, juro per munus, fore ut nunquam à me juberis. Que interpretatio, quæ ex Judæorum traditionibus, de quibus hic Christus agit, de prompta est, mirificè mihi placeat, nisi una tantum obstaret syllaba, à, quæ non invenio, quæ ratione cum hæc possit expositione convenire. Neque credendum præterea est scribas et Phariseos præcepisse, ut quisquam juraret se parentes non juraturum, et illa*

DERIT, seu prosit. Præceptum de colendis parentibus implet. NON HONORIFICABIT, etsi non juvet eum.

verba: *Quicumque dixerit*, et illa: *Et non honorificabit patrem suum*, nescio quomodo possit hic auctor interpretari. Itaque dum aut istam meliùs intelligo, aut aliam meliorem invenio Strabi, Hugonis, et Lyrani opinionem probò. Qui ad hunc modum interpretantur: *Munus quodcumque ex me (proficiscetur, id est, quodcumque obtulero Deo) tibi proderit*, perinde ac si tibi dedissem; præstat ergo Deo offerre, quam tibi dare. Cum hæc enim interpretatione rectè omnis sententia, et verba omnia conveniunt, et ex Marco, c. 7, 11, 12, valde confirmatur: *Vos autem dicitis, si dixerit homo patri, aut matri, Corbam, quod est donum, quodcumque ex me tibi profuerit, et ultra non dimittitis cum quidquam facere patri suo, aut matri.* Cum enim dicit: *Ultra non dimittitis quidquam facere patri suo aut matri*, apertè indicat dicendo *munus, quodcumque est ex me, tibi proderit*, aliquid fecisse, aut se facturum promississe; præstat autem ut per ea verba juraverit nihil se patri, aut matri boni facturum. Jubet ergo patrem filius ex scribarum et Phariseorum traditione esse contentum, ut pro se, et illo offerat sacrificium, et nihil amplius requirat. Il autem, pro quibus sacrificium offerebatur, sacrificio, nisi holocaustum esset, vesebantur. Itaque hæc etiam ratione pater, minùs quidem quam oportebat; sed tamen quoquo modo juvabatur. Reliquum est videre, quomodo implenda sit oratio. Duo loci sunt vacui; primum ille *quicumque*, quem rectè omnes verò interpretes sic explendum putant, culpa vacabit, innocens erit, præcepto de honorandis parentibus satisfecit. Deinde ille *ἐξ ἐμοῦ, donum quodcumque ex me*, quem noster interpres addito verbo substantivo, *est*, satis implevit; sed clarior esset, si diceremus, quodcumque ex me proficiscetur, aut profectum fuerit.

ET NON HONORIFICABIT PATREM SUUM, AUT MATREM. Quidam hæc non scribarum et Phariseorum, sed Christi verba esse putant, sicut illa apud Marcum, c. 7, 12: *Et ultra non dimittitis quidquam facere patri suo, aut matri*: ut sit sensus, sic fit vobis auctoribus, ut nemo honorificet patrem suum, aut matrem. Sed non dubito quin scribarum et Phariseorum verba sint. Itaque sensus est: *Quicumque dixerit patri suo, aut matri: Munus, quodcumque est ex me, tibi proderit*, culpa vacabit, et poterit non honorare alià in re patrem suum, aut matrem, vel etiamsi non alià in re honoraverit patrem suum, aut matrem.

VERS. 7. — HYPOCRITE. Dubium non est scribas et Phariseos hypocritas fuisse; sed dubium esse potest, quam ob rem Christus hoc loco hypocritas vocet, cum non de hypocrisi, sed de perversa agatur doctrinà. Respondet Euthymius, quia, cum diligentissimi legis observatores videri vellent, legem tamen propter traditiones suas transgrediebantur.

BENÈ PROPHETAUIT DE VOBIS. Non loquebatur Isaias de scribis tantum et Phariseis; sed de toto populo

VERS. 9. — SINE CAUSA, Gr., frustra, et sine ullo fructu. Hunc locum perperam detorquent novatores contra constitutiones ecclesiasticas: cum eadem ratione principum leges vel optimè constitutas convellunt.

Judeorum, et non de eo, qui futurus erat, sed de eo qui tunc erat. Itaque non sunt propriè vaticinantis verba; sed accusantis. Accommodat tamen Christus ad Scribas, et Phariseos, quasi dicat adeò id, quod Isaias de toto populo Judæorum, qui tunc erat, accusando dixerat, in Scribas, et Phariseos convenire; ut non presentem accusasse populum; sed de futuris scribis et Phariseis prophetasse videatur, ut supra, c. 15, 53.

VERS. 8. — POPULUS HIC. Græcè legitur: *Appropinquat mihi populus hic ore suo, et labiis me honorat; cor autem eorum longè abest à me*, sicut apud Isaiam, c. 29, 13. Septuaginta verterunt, nisi quòd apud Septuaginta non est *στόματι αὐτῶν*, ut hoc loco; sed *αὐτοῦ*, nec *τιμῶν*, sed *τιμῶν*, nulla tamen injuria sententia. Appropinquare Deo, est Deum colere, ut Psal. 148, 14: *Hymnis omnibus sanctis ejus, filius Israel, populo appropinquanti sibi*, id est, qui illum colit; appropinquantes enim vocat, quos legitimus verbis sanctos appellaverat; sicut è contrario longè esse à Deo est illum non colere. Sensus ergo est: *Populus hic labiis colit me, corde non colit.* Noster interpres priora verba non legit, neque quisquam, quod sciam, Latinus, aut Græcus auctor præter recentiores Euthymium et Theophylactum; et est vero simile Christum ex Isaià eam tantùm decessisse, quæ pertinebat ad causam de qua agebatur. Agebatur autem de honore.

VERS. 9. — SINE CAUSA AUTEM. Hebræicè apud prophetam non est, *sine causâ*, sed: *Et est timor eorum adversus me*, id est, me timent, colunt me; nam apud Hebræos timere Deum est Deum colere; qui autem non, ut Deus docet, sed pro suo arbitrio Deum colit, frustra et sine fructu colit. Itaque Septuaginta sententiam explicandi causâ addiderunt *μάρτυς*, frustra, et: *Timor eorum adversus me, verterunt: Ἐθελοῦντα με, colunt me*, quos Matthæus secutus est.

DOCENTES DOCTRINAS MANDATA HOMINUM. Doctrinas que non sunt Dei, sed hominum mandata; sic humanas vocat traditiones, quæ præceptis Dei contrariae sunt, *præcepta hominum docta*, id est, ab hominibus inventa ac tradita. Septuaginta, sicut et Latinus interpres, legentes, ut opinor, aliis punctis, *doctrinam*, verterunt, additâ explanationis causâ conjunctione: *ἀδικοῦντες ἐπέσθησαν διδασκαλίαν, καὶ διδάσκουσιν, docentes præcepta hominum, et doctrinas.* Evangelista verba transposuit, nisi fortasse scriptorum negligentia transposita sunt, quemadmodum multis in locis factum fuisse in Lectionibus veteris novique Testamenti adnotavimus. Clamant hoc loco Calviniste novi heretici hæc in nos sententiam convenire, qui humanis traditionibus plus quam Dei verbo tribuamus; stupidi nimirum homines, neque quid sit verbum Dei, neque quid humanæ traditiones intelligunt. Nam et verbum Dei scripto definiunt, et omnes non in sacris Litteris scriptas traditiones humanas appellant. Quod utrumque non mo-

lant. Itaque mandata hominum vocat Dominus quæ pietati nihil conferunt, aut quæ legi divine adversantur.

dò falsò, sed etiam absurdè et imperitè dictum est. Nam, quæ D. Paulus, 2 ad Thess., 2, 15, servari jubet, verbum Dei erant; sed scripta non erant; et hæc ipsa quæ nunc scripta sunt, antequàm scriberentur, Dei verbum erant, servanda erant, credenda erant; scripta non erant. Traditionum igitur tria sunt genera: primum earum quas Deus ipse tradidit, sed nemo scripsit; Ecclesia tamen semper observavit, et ad nos vivà voce transmisit; qualis est, ut baptizentur infantes, quod Calvinistæ faciunt, sed nullo verbì testimonio probare possunt etsi nobis propriè, quia probare possumus, traditio non est. Has ego non modò humanas, sed ne ecclesiasticas quidem traditiones appellaverim, quia licet per Ecclesiam traditæ, non ab Ecclesiâ, sed à Deo constitutæ sunt; sicut Scripturam sacram, licet ab Ecclesiâ conservata et tradita sit, nemo ecclesiasticam traditionem appellat. Secundum earum quas Ecclesia non solum tradidit, sed etiam insituit, qualis est Dominicæ diæ observatio, et Quadragesimæ jejuniùm, à carnibus certis diebus abstinere. Quas, qui humanas vocat traditiones, vehementer errat, et quid Ecclesiâ sit ignorat. Nec enim hominibus, sed Spiritu sancto Ecclesiam gubernante auctore institutæ sunt; sicut vehementer erraret, quisquis decretum illud apostolorum, Act. 15, 20, ut Christiani à sanguine et suffocato abstinere, humanam vocaret traditionem. *Viam enim est*, inquit, vers. 28, *Spiritu sancto, et nobis*. Atqui illud non divinum, sed ecclesiasticum præceptum erat; omnis enim congregata Ecclesia definiat. Quare quidquid postea Ecclesia eodem modo congregata definivit, eodem loco habendum est. Nec enim Spiritus sanctus minùs Ecclesiæ quam apostolis et promissus et exhibitus fuit; quin etiam magis, quia apostolis non propter ipsos, sed propter Ecclesiam, Ecclesiæ non propter apostolos, sed propter ipsam datus est, ut eam doceret omnem veritatem, et cum eâ maneret usque ad consummationem sæculi. Itaque non minùs nunc Ecclesiam gubernat, quam tunc apostolos gubernabat. Tertium genus est earum quæ neque à Deo, neque ab Ecclesiâ, sed aut à republicâ aut à privatis hominibus institutæ sunt; earumque duo sunt genera, alterum earum quæ nec præceptis, nec consiliis Dei contrariæ sunt; alterum earum, quæ sunt contrariæ: de prioribus Christus hic non agit; sed tota potius Scriptura docet ut eas observemus, si ab his qui auctoritatem habent, institutæ sint, quia debemus illis non solum

VERS. 11. — *NON QUOD INTRAT IN OS COINQUINAT*, nisi fortè ob intemperantiam, aut scandalum, idque ratione circumstantiarum. Sed quod procedit ex ore; Marcus, *ex homine*; Matthæus ad retinendam antithesim posuit *ex ore*. Itaque synecdoche est, os pro homine, et os cordis rectè intelligitur. Unde subdit, *homicidia, adulteria, fornicationes*, ut falsam quorundam Judæorum opinionem rejiciat, qui simplicem fornicationem inter peccata non annumerabant. Hinc primo loco posuit cogitationes malas, simul ostendens omnium scelera fontem. Quod cum minùs intelligerent discipuli, postea Christus is exposuit, v. 17, 18 et 19. Quia omne quod in os intrat; Marcus, *et non intrat in cor ejus*, quod animum non afficit. Cum di-

propter iram, sed etiam propter conscientiam obediunt, Rom. 15, 5. Tantùm agit de his quæ, nisi præceptum Dei violetur, servari non possunt; quales erant illi scribarum et Phariseorum, de quibus dicit vers. 6: *Et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram*.

VERS. 11. — *NON QUOD INTRAT IN OS COINQUINAT HOMINEM*. Non dixit, inquit Chrysostomus, cibos non coinquinare, etsi id intelligebat; sed quod intrat per os, quod de sordibus illotarum manuum, de quibus agebatur, intelligi poterat; ne si cibos diceret, vehementer offenderentur; in tantâ enim religione ciborum delectus habebatur, ut etiam post resurrectionem Petrus illis uti recusaverit, Act. 10, 14. Omnibus in locis Calvinistarum perverterit et ignorantiam mirari soleo, hoc autem loco usque adeo eorum stupiditatem et cæcitatem miror, ut omni prorsus sensu carere mihi videantur; solum gustum excipio, quem delicatam sanè habent, et subtiliter inter carnem et pisces discernentem; cujus causam optimi patroni majore quàm religionis curâ defendunt. Valde apposite, inquit Calvinus, adversùm nos hunc locum citari posse. Quid ita? *Quia patatis*, inquit, *quod intrat per os hominem coinquinare*. Allucinaris, rabbi. Nam eos qui id sentiunt, aut Judæos, ut scribas illos et Phariseos, contra quos Christus disputabat; aut hæreticos similes tui, ut Manicheos esse existimamus. Nec alio modo quàm Christus sensit et docuit, sentimus ipsi atque docemus. Quod facili, si hunc locum excutiamus atque versemus, apparebit. Quid enim Christus dicit? *Quod intrat per os non coinquinat hominem*. Fingam me contra Christum disputare, ut sensus appareat, et isti, si oculos habent, videant. Si quod intrat per os non coinquinat hominem, ebrietas ergo non coinquinat hominem; nam vinum, ut opinor, per os intrat. Si quod intrat per os, non coinquinat hominem, intemperantia cibi non coinquinat; nam et cibus per os intrat. — Respondebunt, ut arbitror, si benè responderint, quod intrat per os, non coinquinare hominem naturâ suâ, quia omnis creatura Dei bona est, 1 Tim. 4, 4; sed intemperantem animum, qui plus cibi aut potus sumit quàm ratio prescribit, hominem coinquinare. Ita prorsus est, nosque idem dicimus, quod intrat per os, non coinquinare hominem; scimus enim omnem creaturam Dei bonam, sed inobedientem animum, qui contra Ecclesiæ præceptum, cui Deus obedi- dire jussit, cibum sumit, hominem inquinare. At Ecclesia non potest, inquit, bonos naturâ suâ cibos

scipali ex vultu Phariseorum colligenter illos hinc offendi, idque forsàn ipsi agrè ferrent, quod eorum magister tam libere Phariseos increparet, Christus illis respondens, ait: *Omnis plantatio, etc.* doctrina omnis à Deo non profecta debetur. Sic Phariseorum doctrina extinguetur aliquando, Christiana religio perpetuò futura est: quia hæc Deum habet auctorem, non item illa. Vel omnis plantatio ad Phariseos refertur, de quibus minime curandum est. Nam melius est ut scandalum oriat, quàm veritas relinquatur, ut ait Gregorius. Ex scandalo oratio, non dato angeli non oportere hinc liquet: tametsi infirmorum magna est habenda ratio, tique sunt instruendi, cum ex ignorantia vel bonæ actiones illos offendunt.

prohibere. Id nunc videamus. Sanguis et pullus columbinus suffocatus bonus sanè naturâ suâ cibus est. Ecclesia tamen prohibuit illis uti, Act. 15, 20. Caro bonus naturâ suâ cibus est; atqui D. Paulus carne sibi interdicit in æternum, ne fratrem scandalizet, ita ut, si vescatur, non cibi naturâ, sed charitatis defectu inquinari se putet, 1 Cor. 8, 13. Omnis creatura Dei bona est; tamen si quis ægrotus, medico prohibente, et certum vitæ periculum prædicente, vino utatur, quis dubitet eum non quidem vini naturâ, sed inobediendo inquinari voluntate? Potest ergo non jam dico Ecclesia, sed medicus hos vel illos cibos, hunc vel illum ægrotis potum prohibere. Qui jejuniùm indicit, cibum utique certo tempore prohibet; atqui non modò Ecclesia catholica, sed Calvinistarum etiam Satanaica synagoga, cum aliqua molienda proflitio est, cum rex insidiis appetendum, cum de regno deturbandos, cum crudelissima et sceleratissima bella movenda, cum plurimus innocentium fundendus est sanguis, jejuniùm indicit. Quid ergo? potuit Ecclesia apostolorum tempore sanguinem et suffocatum, tum cum minime prohiberi debere videbantur, id est, cum abroganda, non confirmanda vetus lex erat, prohibere, ut suavius abrogaretur; et non poterit nunc meliore de causâ, ut caro dometur, certis diebus carnem delicatissimum cibum prohibere? Potuit D. Paulus, ne vel minimum fratrem offenderet, carnem sibi in perpetuum prohibere; et non poterit Ecclesia, ne nos caro nostra pejus offendant, non jam in perpetuum, sed ad breve tempus carnem nobis prohibere? Potest medicus propter salutem corporis, non poterit Ecclesia propter salutem anime! Potest hæreticorum synagoga, ut malè agat, non poterit Dei Ecclesia, ne malè agat! Legant Augustinum, qui Manicheis hoc ipsum, quod illi objiciunt Catholicis, objicientibus, lib. 30 contra Faustum, c. 5, ita respondet: *Et christiani non hæretici, sed Catholici edomandi corporis causâ propter animam ab irrationabilibus motibus amplius humiliandam, non quòd illa esse immunda credant, non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinere, sed semper sicut pauci, vel certis diebus atque temporibus, sicut per Quadragesimam ferre omnes*. Hæc nostra sententia est, nos illi Catholicis sumus; Calvinistæ illi hæretici.

SED QUOD PROCEdit. Nec omne quod procedit ex ore coinquinat hominem; sed omne quod coinquinat, ex ore procedit. Nam laudes Dei ex ore procedunt, et non coinquinat; sed potius justificat hominem, et malè nefariæque cogitationes, quas solus apud se animus versat, hominem inquinant, ex ore verò non procedunt. Sed sensus est ea quæ coinquinant hominem, et per os intrant, aut exeunt, non idèò coinquinant, quia intrant, sed quia exeunt, et non quia exeunt tantùm ex ore, nam et cibus aliquando ex ore pro vomitum redditus exit, sed quia ex inquinato corde procedunt. Itaque ipse cibus et potus, qui ut immoderatè, contra Ecclesiæ præceptum sumptus est, non intrando, sed exeundo coinquinat. Exit autem, cum intemperans et inobediens animus prodi-

it in opus, et cibum et potum aut immodicum, aut contra Ecclesiæ mandatum non solum vult sumere; sed sumit, et in os mittit. Intrando ergo cibus exit; et non quia intrat, sed quia exit, hominem inquinat. Cur igitur Christus hoc tam obscurè dictum addidit? Puto voluisse eum antithesim intrandi et procedendi uti, et fortassè alludere ad calumniam scribarum et Phariseorum interrogationem, ut obliquè ostendat non suos discipulos manuum illotarum sordibus; sed ipsos malignis et calumniatoris verbis inquinari.

VERS. 12. — *SCANDALIZATI SUNT*, quia videbatur, ut indicat Chrysost., contra ciborum delectum lege prescriptum loqui, legemque ipsam abrogare.

VERS. 13. — *OMNIS PLANTATIO*. Plantationem vocat plantam ipsam. Plantam autem multo bonique auctores doctrinam interpretantur, ut Theophilus Alexandrinus, epistolâ 1 paschali; Hilarius, Theophilactus, et Euthymius in Commentariis. Alii homines bonam, aut malam habentes voluntatem, plantas bonas, vel malas esse, ut Athanasius in Epistolâ de Synod. Ariminiens. et Seluciens., Hieronymus hoc loco, Prosper, lib. 1 de Vocatione gent., c. 2, Augustinus, lib. 1, Quæst. evangelicæ, c. 17, Beda. Alii utrumque et homines, et doctrinam, ut Chrysostomus. Non dubito, quin homines ipsos, id est, scribas et Phariseos plantam Christum appellet, sicut vers sequenti cæcos et ducēs cæcorum appellavit. Nos aliquando bonæ, aliquid male plantæ sumus; Deus nos bonas plantas facit, nos ipsi facimus malas, Jerem. 2, 21: *Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum; quomodo conversa es mihi in pravam, vinea aliena?* Sensus ergo est eos, qui, cum plantati sint à Deo vinea electa, in vineam pravam versi sunt; aut qui se ipsi vineam pravam ab initio plantaverunt; diu igitur et fructum ferre non posse; itaque excidendos esse, et in ignem æternum mittendos, ut supra de arbore malâ dixit, c. 5, 10, et 7, 19. In hæc sententiam Origenes, hom. 1 in Jeremiam, et Hieronymus exponunt. Itaque nihil aliud voluit Christus dicere, quàm illos, tanquàm homines perditos et profligatos esse dimittendos, quia non spiritum Dei, sed suum sensum traditiones quas sequentur; idèòque Christi verba spiritus plena capere non poterant; sicut statim dicit, vers. 14: *Sinite illos, cæci sunt, et ducēs eorum*, et, ut Joan. 6, 44: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*. Quidam interpretes novi ad prædestinationem et reprobationem referunt; quod ne D. quidem Augustinus fecit; nec ego illis assentiri possum; excusaret enim potius illos Christus quàm accusaret, si diceret dimittendos esse, quia reprobatì erant, nec aliter quàm faciebant, poterant facere, et fortassè non omnes illi reprobatì erant, fortassè aliqui postea ex illis crederent. Certè cum Christus reprobatos fuisse non dixerit, temerarium est dicere. Dimittendos ergo non tanquàm reprobatos, sed tanquàm cæcos esse dicit. Possunt autem qui cæci sunt illuminari; nam et alii multi cæci erant, et illuminati sunt; et eradicandos esse intelligit non absolute, sed si non convertantur, si arbor bona esse noluerit, ut supra dixit,

c. 12, 35: *Facite arborem bonam, et fructum ejus bonum, et sicut paterfamilias diu expectavit ut ficus illa, quam in vineâ suâ plantatam habebat, fructum ferret, id est, bona fieret, Luc. 13, 7.*

VERS. 14.—CÆCIS AUTEM SI CÆGO DUCATEM PRESTET, AMBO IN FOVEAM CADUNT. Cæci sunt omnes hæreticorum doctores, et cæcorum duces. Hinc ergo colligitur non solum magistros, sed etiam qui eos sequuntur in foveam cadere, nec ignorantia excusari posse.

VERS. 15.—RESPONDENS AUTEM. Hebraismus respondere, pro exordiri ad loquendum, ut c. 11, 25.

PETRUS. Petrus, inquit Chrysostomus, ut omnium ardentissimus solet ceteros anteire. Existimat autem Theophylactus Petrum rectè quæ Christus dixerat intellexisse; sed ignorantiam simulasse, quia sciebat contra legem esse, et non audebat apertè dicere, cupiebatque ut Christus magis explicaret, ne auditores offenderentur. Hieronymus et Euthymius, reverè non intellexisse, sed putasse parabolam esse, quæ non erat, eò magis, ut ait Euthymius, quòd, ut scribit Marcus, c. 7, 16, eodem hoc loco epiphonemate, quo in fine parabolarum uti solebat, usus est: *Si quis habet aures audientes, audiat*; Petrum quidem non intellexisse ex Christi responsa manifestum est: *Adhuc et vos sine intellectu estis?* Quòd autem parabolam vocaverit, non continò sequitur eum existimasse propriè esse parabolam; potuit enim propter obscuritatem quam sermo Christi cum parabolis communem habebat, parabolam appellare. Marcus scribit, c. 7, 17, non Petrum, sed discipulos id interrogasse, cum in domum Christus introisset. Euthymius respondet Petrum exorsum, a lios deinde secutos esse. Malo dicere esse syllepsim, quæ quod unus interrogavit, omnes dicuntur interrogasse, aut quia ille unus nomine omnium interrogavit, quod est valdè probabile, cum non dicat: *Edissere mihi*, sed: *Edissere nobis parabolam hanc*; aut quia, si pro se tantum interrogavit, solet Scriptura per hanc figuram plures ponere pro uno, cum omnes ejusdem sunt generis, sicut hic omnes, ut Petrus, discipuli erant, ut, c. 26, 8, Matthæus scribit, effuso unguento indignatus fuisse discipulos, cum ex Joann. 12, 4, manifestum sit solum Judam indignatum fuisse, et c. 27, 44, latrones, qui cum Christo crucifixi erant, blasphemasse dicuntur, cum ex Lucâ, c. 23, 59, 40, unum tantum blasphemasse constet, ab altero verò non blasphemante Christum, sed contentente fuisse reprehensum. Nec obstat quòd Christus non de uno, sed de pluribus loquens statim dicit: *Adhuc et vos sine intellectu estis?* Nam et Matth. 26, 10, et Marc. 14, 6, cum solus Judas contra illam mulierem, quæ unguentum effuderat, murmurasset, Christus de pluribus loquens dixit: *Sinite eam, et: Quid molesti estis huic mulieri?*

VERS. 17.—NON INTELLIGITIS. Scribit Hieronymus profanos nescio quos homines Christum, tanquam

VERS. 21 et 22.—SECESSIT IN PARTES TYRI, in tribunal Aser, quò nondum venerat. MISERERE. Hæc mulier constantia, humilitate, fervore, fide ipsâ impetravit

philosophiæ ignarum, accusasse, quòd dixerit, quidquid per os sumitur, in secessum abire; cum aliquid remaneat, quò hominis corpus alatur. Id scilicet Christus nesciebat quòd nemo nescit. Loquitur igitur non philosophicè, non subtiliter, sed populariter, nam quia minimum remanet, ita loquitur, quasi nihil significet remanere. Quamquam si et ipsi volerimus argumentari, nihil prohibamus remanere, quia quòd remanet, non jam cibus, sed substantia humani corporis est. Sed ista tanquam futilia relinquamus. Illud queri dignum est quale hoc sit argumentum quo utitur Christus: Quòd intrat per os primum in ventrem, deinde in secessum vadit, non ergo coinquinat hominem. Non enim apparet, quomodo conclusio ex antecedente colligatur.—Respondeo Christum ponere, tanquam per se notum, hoc principium, nihil posse hominem coinquinare, nisi cor hominis, quòd fons totius hominis est, aut quòd in corde hæret, vel ex eo procedit; ut versu 18 et 19 declarat: *Quæ autem de ore procedunt, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem.* Ex eo ergo quòd cibus non exit ex corde, nec in eo hæret, sed in ventrem abit, et in secessum emittitur, rectè colligit non posse hominem inquinare.

VERS. 18.—QUÆ AUTEM PROCEDUNT DE ORE. De ore dicit procedere non solum verba, quamquam ea maxime propriè ex ore procedunt; sed etiam facta, et quidquid in actum exit, quia omnia opera in corde primum concipiuntur, unde non videntur nisi per os exire posse, quòd unicum cordis foramen est; et quia ita plerumque naturaliter fit ut primum quæ facti sumus, animo concipiamus, deinde eloquamur ore, ad extremum perficiamus. Itaque opera per verba ex corde procedunt. Fit quidem aliquando ut nihil loquentes faciamus, sed Christus non spectavit nisi quòd plerumque fieri sciebat. Ideò dicit, quòd sequitur:

VERS. 19.—DE CORDE EXEUNT COGITATIONES. Exeunt, quia inde manant, quamvis non semper in verba erumpant, aut facta.

HOMICIDIA, ADULTERIA. Hæc et quæ sequuntur eo modo ex ore procedunt, quo superiore versu explicavimus.

VERS. 21.—IN PARTES TYRI ET SIDONIS. DURE ERANT, et gentiles, et maritimæ civitates, vicinæque Galilææ septentriones versùs, ut c. 11, 21, exposuimus. Non satis compertum videtur esse an in regionem ipsam gentiliùm ingressus sit Christus, quamquam id forè omnes putant interpretes; an solum venerit in fines Galilææ et Phœnicæ, ubi Tyrus et Sidon sitæ erant. Nam unà quidem ex parte non videtur vero simile Christum fecisse quòd apostolos facere prohibuerat, c. 10, 5: *In viam gentium ne abieritis*; præsertim cum Christus solos Judæos, apostoli etiam gentes aliquando docturi essent. Alià ex parte Marcus, c. 7, 24, videtur significare in ipsam gentiliùm regionem ingressum

filie sanitatem, eaque gentium vocationi præcludere visa est, et exemplo suo Judæos confundere.

esse. *Et inde, inquit, surgens abiit in fines Tyri et Sidonis, et ingressus in domum neminem voluit scire, et non potuit latere.* Sed ne ex hoc quidem loco satis colligitur. Nam quòd idem Marcus dicit versu 31, venisse per Sidonem ad mare Galilææ, vitiosè legitur per Sidonem, ut multi interpretes adnotaverunt. Itaque potius credo ingressum non fuisse in terram gentiliùm. Cur autem eò venerit queri potest. Marcus, c. 7, 24, videtur indicare ideò venisse ut lateret, et neminem, inquit, voluit scire, et non potuit latere. Unde satis manifestum est enim, cum ideò venisset, latere voluisse; an autem ideò venerit ut lateret incertum. Chrysostomus, homilâ 53, existimat ideò venisse, quia paulò ante legis cæremonias ciborumque observationes abrogasse videbatur, voluisseque ad gentiles veniendo docere, non esse jam Judæum et Græcum, ut Petrus simul atque vidit lintem omnium animalium genere plenum, quo edoctus est, nullam jam ciborum differentiam adhibendam esse, jussus est ad Cornelium hominem gentilem ire, Act. 10, 19, 20. Alii ideò se eò recepisse, quia Judæi ejus doctrinam recipere noluerant, sicut Paulus, et Barnabas dixerunt, Act. 13, 46: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.* Ita Hieronymus, Beda et Theophylactus, nisi quòd Theophylactus non existimat, docendi causâ venisse; sed, ut opinor, latendi; Euthymius verò quiescendi.

VERS. 22.—ET ECCE MULIER CHANANÆA. Marcus, c. 7, 26, vocat Syrophœnicissam, quòd nihil Matthæo repugnat. Nam ipsi Tyrii et Sidonii Syrophœnicæ erant. Unam enim partem Syriæ fuisse Phœniciam Plineus, libro 5, c. 42 et 20, et Strabo, libro 6, auctores sunt. Phœniciam autem eam fuisse oram, ubi Tyrus et Sidon erat, iidem docent. Vocati sunt compositio nomine Syrophœnicæ, quòd Syrii Phœniciam occupassent, ut plerique putant, sicut Gallogræci et Celtiberi dicti sunt; aut, quòd alii dicunt, ego quoque probabilis esse arbitror, quia alii erant Phœnicæ, qui non in Syriâ, sed in Africâ habitabant, qui Libyophœnicæ, id est, Phœnicæ Lybiæ habitatores, sicut illi Syrophœnicæ, id est, Phœnicæ habitatores Syriæ dicti sunt. Inde Africanorum, quasi Phœnicium aut Phœnorum nomen acceperrunt. Solent enim meridionale et occidentales gentes ex litterâ Ph., quâ mirum in modum orientales delectantur, aspirationem tollere, sicut pro Philistinis, Palestinis dicimus. Inde Punica lingua manavit, quam Hebraicè confinem fuisse Hieronymus et Augustinus sæpè testantur. Difficilius dictu est cur eam mulierem Matthæus Chananeam appellaverit. Sunt qui putent eam civem fuisse Canæ majoris, quæ urbs in Phœnicâ erat contermina tribui Aser, Josue 19, 28, quòd mihi non displicet. Nam quòd quidam obijciunt illam Canam apud Josue scribi per P, id est, per e nostrum non aspiratum, apud Matthæum verò mulierem Chananeam per aspirationem appellari, parùm me admodum movet: passim enim solent Septuaginta et evangelistæ, dum Græcè scribunt, Hebraicæ litteras permutare. Juvat

etiam hanc opinionem, quòd eam Canam in finibus Phœnicæ, et Galilææ fuisse constet, et ea mulier à finibus illis egressa dicatur. Quamquam communis sententia probabilis est, vocatam esse Chananeam, vel quia Phœnicæ ex terrâ Chanaan ingredientibus Hebræis ejecti fuerant, vel, ut alii volunt, quia posteri erant Cham filii Noe, cujus primogenitus filius Sidon vocabatur, Genes. 10, 15, quem urbis Sidonis fundatorem fuisse ferunt. Quamquam scriptores profani alium ejus urbis autorem fuisse tradunt. Adnotavit Chrysostomus ideò evangelistam Chananeam fuisse expressisse, quò admirabilior ejus fides appareret; habebantur enim Chananeæ apud Judæos omnium gentium maxime impiæ. Eodem consilio Marcus expressit fuisse *Edyppæam, Græcam*, id est, gentilem, ut nos ter verbi interpretes; solent enim omnes gentiles in sacris Litteris novi præsertim Testamenti Græci vocari, et Judæis opponi, quamvis neque linguâ, neque genere Græci sint, Act. 9, 29, et 18, 4; Rom. 1, 16, et 2, 9, 10, et 5, 9, et 40, 12; 1 Cor. 1, 22, 24; Gal. 5, 28.

MISERERE MEI. *Mei* dicit, ut magis Christum moveat quam si diceret, *filix mea*. Aut, ut Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius putant, quia ejus filia sine sensu jacebat; ipsa verò utriusque, et suum, et filie sentiebat dolorem.

FILI DAVID. Cur ita Christus ab his potissimum qui aliquòd ab eo beneficium postulabat appellaretur, diximus c. 1, 2. Hanc autem mulierem, etsi Judæa non erat, credendum est propter Judæorum vicinitatem, aut de prophetis, quibus Christus filius Davidis futurus dicebatur, inaudivisse aliquid, aut cognovisse certè ita vulgò à Judæis, qui in illum crederent, appellari.

VERS. 23.—QUI NON RESPONDIT EI VERBUM, NE SIBI, inquit Hieronymus, et Beda, contrarius esse videtur, quia, c. 10, 5, discipulis dixerat: *In viam gentium ne abieritis*, sicut respondet versu sequenti: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Mihi ob alias etiam duas causas videtur tacuisse, et ut mulieris fidem constantiamque probaret, aut aliis potius, ut ait Chrysostomus, patefaceret. Magnæ enim fidei et singularis fuit contemptam et ne verbo quidem dignam judicatum perseverare; et ut ostenderet se non spontè, sed quodam modo invitum, et importunitis mulieris precibus coactum miraculorum gratiam gentibus impertiri, cum non esset missus nisi ad oves quæ perierant domus Israel.

DMITTE EAM, concedendo quòd petit; rogabant enim pro illâ, ut ait Euthymius; et est vero simile ab ipsâ muliere, ut pro se rogaret, fuisse rogatus. Nec enim Christo faciunt injuriam, ut Calvinistæ delirant, qui ad Christum per sanctos adent.

QUIA CLAMAT POST NOS. Hoc mihi videtur dicere: Concede illi quòd petit, saltem propter improbationem appellari, parùm me admodum movet: passim enim solent Septuaginta et evangelistæ, dum Græcè scribunt, Hebraicæ litteras permutare. Juvat

VERS. 23.—NON RESPONDIT EI VERBUM, ut constantiam et fidem ejus excreret, eamque in exemplum proponeret.

tem, ut tu ipse in illa parabola amici intempesta nocte panes ab amico petentis docuisti, Luc. 11, 8; quod Hieronymus dicit, idem apostolos pro eâ rogasse, ut molestia liberarentur, duriusculè dictam videtur. Marcus, c. 7, 25, dicit eam in domum, ubi Christus erat, ingressam ad pedes eius prociidisse, quod videtur huic loco esse contrarium, ubi significatur eam Christum per viam euntem secutam esse, et à tergo clamasse. Augustinus, lib. 2 de Consensu evangel., c. 49, respondet primum in domum ingressam, ubi erat Christus, et ad ejus pedes prociidisse, dixisseque, miserere mei, ut ait Marcus. Christum verò nullo reddito responso domo exisse, eamque secutam fuisse, et post eum clamasse, ut ait Mattheus. Hoc ex Marco faciliè colligitur, qui narrat Christum, simul atque in eam regionem venit in domum ingressum, lateraque voluit, nec potuisse tamen; venisse enim statim mulierem Syrophenissam, et ad ejus pedes prociidisse. Itaque, quod alii dicunt, prius hanc mulierem euntem per viam Christum secutam fuisse, et post clamasse, discipulosque dixisse: *Dimitte illam, quia clamat post nos; tunc in domum ingressum, ut illi secreto in loco concederet quod petebat*, eamque ad ejus pedes accidisse, nequaquam probat.

VERS. 24. — NON SUM MISSUS, NISI AD OVES QUÆ PERIERUNT DOMUS ISRAEL. Absurdissimus est, et maxime impius, Christique ingratus Calvinistarum error Christum non omnium hominum causâ venisse aut mortuum fuisse, sed predestinatorum solum, quem alio copiosius loco refutabimus. Nam ex hoc quidem loco errorem suum confirmare non possunt, cum dicat se non propter predestinatos, verum propter solos Judæos missum fuisse. Quin hinc nos refutare possumus; dicit enim se propter solos Judæos missum esse, cum non omnes predestinati, sed maxima pars reprobi essent; non ergo propter solos predestinatos missus est. Dicit ergo se non esse missum, nisi ad oves, quæ perierant domus Israel, aut quia primum ad eas venerat, sicut Paulus dicit: *Vobis oportebat primum inquit verbum Dei*, Act. 13, 46, ut ait Ambrosius in Psalm. 45, et Gaudentius, tractatu 7 in Exodum, et Cyrillus Alexand., libro 5 in Isaiam, et Hieronymus, et Beda in Commentariis, aut quia non venerat, ut presentiam suam, prædicationem, et miraculorum gratiam exhiberet, nisi Judæis; gentibus enim non ipse per se, sed per apostolos suos, et prædicatur Evangelium, et miracula facturus erat, ideoque à D. Paulo minister circumcisionis appellatur, Rom. 15, 8, ut Hilarius et Augustinus, tractatu in Joan. 51 et 47 existimant. Ideo Judæos vocat oves, ut supra explicavimus, c. 10, 6. Gentiles canes, vers. 26. Cur autem nolu-erit presentiam suam aliis gentibus, quam Judæis exhibere, facilis est ratio, quia, ut ait August., tract. in Joan. 51, solis Judæis propter fidem Abrahamæ promissio venturi Messie facta erat, ut c. 1, 4, disputavimus. Itaque neque in regionem Tyri et Sidonis

VERS. 24, 26 et 50. — NON SUM MISSUS, NISI AD OVES QUÆ PERIERUNT, aut mortem suam ad Judæos solos missus est à Patre. MITTERE CANIBUS, sic Judæi gen-

venit, ut prædicaret, aut ut miracula faceret, sed potius, ut lateret, si eò tamen venit, ut versu 21 disseverimus; neque hoc miraculum, quasi ex instituto et suscepto consilio; sed quasi precibus et importunitate mulieris coactus fecit, ut diximus vers. 25, et tanquam panem cani non dedit, sed project, ut non project quidem, sed illi exiit, ut mica de mensâ, ut vers. 27, exponemus.

VERS. 26. — NON EST BONUM, *καὶ δὲ*, honestum, decens, conveniens.

SUMERE. Eripere.

PANEM. Panem vocat gratiam miraculorum, de qua agebatur, et generaliter gratiam evangelicam, qua solis quodammodo Judæis, quibus ex federe Abrahamæ promissa erat, debebatur.

FILIORUM. Judæos filios appellat, quia illis ipse loco patris erat, sicut Exodi, 4, 22, vocat filium suum primogenitum Israel.

ET MITTERE, *καὶ πέλει*, projicere, in ipso enim projiciendi verbo vis est, quæ significatur, non esse deicatum filiorum panem tam malè collocandum, quasi non ratione et consilio distribuatur, sed projiceretur temerè. Habent canes panem suum minus deicatum quam filii; res naturales, sol, luna, pluvia, et cætera idem genus canum, id est, gentium panis sunt, quæ providentiâ quidem Dei, sed generali, minusque accuratè dispensantur, et omnibus in commune, sicut porcis glandes, projiciuntur: Evangelica gratia, quæ supra naturam est, panis est filiorum non projiciendus temerè, sed majore consilio, rationeque distribuendus.

CANIBUS. Canes filiis opponit, quia quamvis utrumque paternitatis curam habeat; tamen filiorum in primis, multoque majorem, quam canum habet. Credibile est consuevisse Judæos omnes alias gentes *כלבים* canes appellare, sicut Græci vocabant barbaros. Nam ex illis, ut opinor, cum in Hispaniâ essent, Hispani didicerunt Mahumetanos, et Æthiopes canes appellare. Illud certè constat homines vilissimos per contemptum ita vocare consuevisse, ut 2 Reg. 3, 8; et 16, 9; et 4 Reg. 8, 15; Marcus, c. 7, 27, ait dixisse Christum: *Sine prius saturari filios*, quibus verbi spem aliquam mulieri dedisse videbatur, fore ut aliquando illi concederet quod petebat; sciebat utique non saturandos filios, sed panem caelestem oblatum contemptum rejecturos; sed mysterium est: neque, quod culpâ Judæorum accidit, sed quod divino consilio, et ex federe cum Abrahamo inito fieri debuit, explicavit.

VERS. 27. — ETIAM DOMINE. Omnes ferè interpretes observant *καὶ etiam* non esse contradicentis, sed approbantis; sed non faciliè apparet, quomodo mulier Chananaea argumentetur, et quæ ratione conveniat particula causalis *nam et catelli*. Si enim conceditur verum esse, quod Christus dixerat, non esse bonum sumere panem filiorum, et canibus projicere; non

filios vocabant ob impuros mores. DEBILES, membris multatos, Gr., *καὶ δὲ*, multos; sic c. 18, 8.

potuit colligere catellos comedere de micis, etsi revera comedunt; et, si id dicere volebat, potius debuit dicere sed quam nam. *Etiam Domine, sed tamen catelli comedunt de micis, quæ cadunt de mensâ dominorum suorum*, id est, quamvis non sit bonum sumere panem filiorum, et illis dare, tamen permittunt domini eos de micis, quæ de mensâ cadunt, comedere. Qui propius mihi videntur sensum attingisse, sic exponunt, *etiam Domine*; nam catelli quidem non comedunt ex pane filiorum, sed ex micis. Quod multis tamen de causis mihi non placet; primum quia in hac interpretatione multa necessariò, et coactè supplenda sunt, ut hæc, nam catelli quidem non comedunt ex pane filiorum; sed comedunt ex micis, quæ cadunt; quod uno verbo dicere potuisset, *etiam Domine*, sed tamen catelli comedunt de micis. Deinde, quia hæc ratione perit omnis acrimonia, et omnis argutia, et subtilitas disputationis, quæ tanta tamen fuit, ut quodammodo coegerit exclamare Christum, *ô mulier, magna est fides tua*. Sic igitur interpretor, vocaverat Christus Chananaeam canem; arripuit mulier ex verbo contumelioso, ut Chrysostomus adnotavit, argumentum, et subtiliter causam suam probat. *Etiam Domine*, id est, sim sanè canis, nam et catelli comedunt de micis, quæ cadunt de mensâ dominorum suorum, itaque si canis sum, de micis saltem edere debeo. Ergo idem vale hoc loco, *καὶ etiam*, atque quod vulgò disputantes dicere solemus, cum adversarius aliquid dicit, quod maxime nobis adversari putat; nos autem existimamus causam nostram maxime juvare, indeque argumentamur, hoc est, quod volo, me esse canem, nam et catelli comedunt de micis, quæ cadunt de mensâ dominorum suorum. Hilarius putat esse vim in nomine diminutivo, *catelli*, quasi Christus canem appellaverit, ipsa minus se, quam canem, nempe catellam esse fateatur. Sed ubique et versu 26, et hic diminutivum est, *καὶ ὡς καὶ catelli*, et in eo ipso gratia est, et subtilitas argumenti, quod idem prorsus verbum, quo Christus usus fuerat, mulier arripuit, quamvis noster interpretor illic canes, hic catellos verterit. Si qua verbi supradicti vis est, hæc potius est, ut Christus non dixerit *canes*, sed *ὡς καὶ*, catellos, ut pusillos, et nullius utilitatis, ac pretii canes significaret, quibus multò minus, quam magnis illis, qui aliquid utilitatis afferunt, filiorum panis projiciendus est: mulier verò non, ut se minus quam canem esse confiteretur; sed ut melius, et, ut vulgò dicunt, ad hominem argumentaretur, eodem usa sit verbo.

DE MICIS. Micæ vocat minora, et minus frequentia miracula, ut Theophylactus adnotavit, quasi dicat, non peto à te, ut passim hic, sicut apud Judæos miracula facias, ut cæcos cures, mortuos exsuscites; sed unum tantum, et minus naturâ suâ difficile, ut dæmonem à filiâ meâ expellas.

QUÆ CADUNT. Respondet hoc verbum illi, quo Christus usus fuerat, *πέλει* projicere, illique opponitur,

VERS. 36. — FREGIT, quod apud unum evangelistam dicitur *benedicere*, apud alium *gratias agere*, interdum ponitur: Neque hæc duo sunt omninò diversa;

quasi dicat, non rogo, ut ex professo, ut apud Judæos, miracula facias, sed ut obiter: non quasi dederis, ac ne proferaris quidem, sed quasi sibi excederit; quemadmodum solent ex mensâ divitum miche cadere.

DE MENSA. Mensam vocat gratiarum omnium, ut ita dicam, copiam, quæ erat in Christo; sicut mensa divitum omni ciborum genere referta esse solet. In ipso enim inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter; et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.

DOMINORUM SUORUM. Dominos suos, inquit Chrysostomus, Judæos vocat. quos Christus filios appellaverat, quod magnæ tribuit humilitati. Potius Christum ipsum Dominum vocare credo; sed loquitur pluraliter propter canes, quorum suum quisque dominum habet.

VERS. 28. — O MULIER, MAGNA EST FIDES TUA. Vox admirantis. Observatione autem dignum est, nullius hominis fidem nisi gentium admiratum fuisse Christum, ut hujus mulieris, et illius centurionis, c. 8, 10. Major enim gentium, quam Judæorum fides. Quo autem modo admiratio in Christum cadere poterit, illic disputavimus.

VERS. 52. — CONVOCATIS DISCIPULIS SUI. Ut sua, ut indicat Hieronymus, consilia cum illis communicaret. Videtur etiam mihi voluisse Christus eorum explorare fidem, et futuri miraculi occasionem captare, ut discipulorum confessione constaret, eum esse panem, unde tanta turba pasci posset. Semper enim observamus Christum nunquam sine magnâ, compertaque necessitate miracula fecisse. Quam etiam ob rem triduum, antequam sequens miraculum faceret, expectavit, ut si quid ciborum secum alioqui tulissent, consumeretur, quemadmodum Chrysostomus, et Euthymius monentur. Idem etiam Chrysostomus, et post Theophylactus adnotarunt non suggestisse nunc discipulos Christo, ut turbas dimitteret, ut in pagos irent, et cibos emerent, quemadmodum fecerant, c. 14, 15, quod jam aliquantùm fide profecissent, et quod viderent omnes alacres esse, et audiendi aviditate famem non sentire.

QUIA TRIDUO JAM PERSEVERANT HECCUM. Sunt, qui putent totum triduum, aut omnes, aut plerisque fuisse jejunos, quod magnus jejunii magister Calvinus non virtuti, sed aeri subtiliori tribuendum existimat; nos enim crasso sub aere natos tam diuturnum jejunium ferre non posse. Quasi verò, quò subtilior aer est, non eò edaciores homines reddat. Sed non vult, ut opinor, Gallos prætextu crassi aeris jejunare. Legimus non solum apud Orientales, sed etiam apud Europæos multò longiora jejunia: tamen ex hoc loco aut omnes, aut aliquos per triduum jejunasse colligi non potest. Tantùm colligitur tunc, cum hæc Christus dixit, fuisse jejunos; quia dicit, et *dimittere eos jejunos nolo*; consumperant enim, ut ait Euthymus, quiquid secum attulerant sibi. Quæ sequuntur usque ad

Græcè, *cum gratias egisset*: simul gratias agebat, et benedicebat.

versum 53, supra exposuimus, c. 14, à versu 15 usque ad 21.

VERS. 59. — IN FINES. Quidam Græci codices legunt *eis rā rā* in montes, parum emendatē pro *rā rā* in terminos.

MAGEDAN. Marcus, c. 8, 10, dicit venisse in partes *Dalmanutha*. Quam creditibile est vitiosam esse lectionem, legendumque, ut hoc loco, *Magedan*, quemadmodum Hieronymus in lib. de Locis Hebraicis legit, et ut Augustinus, lib. 2 de Consens. Evang., c. 51, et Beda, Marci 8, testantur peroseque suo tempore codices habuisse. Argumentum nonnullum est, quod *Dalmanutha* alibi in Scripturā non legatur, nec apud

VERS. 59. — MAGEDAN, aut *Magadan*, Græcè, *Magdala*; ita fortè à Syris vocabatur. Marcus, c. 8, in

CAPUT XVI.

1. Et accesserunt ad eum pharisæi et sadducei tentantes, et rogauerunt eum ut signum de cœlo ostenderet eis.

2. At ille respondens, ait illis : Facto vespere dicitis : Serenum erit, rubicundum est enim cœlum :

3. Et manè : Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum.

4. Faciem ergo cœli dijudicare nōstis : signa autem temporum non potestis scire ? Generatio mala et adultera signum querit ; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. Et relictis illis, abiit.

5. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, oblitii sunt panes accipere.

6. Qui dixit illis : Intuemini, et cavete à fermento pharisæorum et sadduceorum.

7. At illi cogitabant intra se, dicentes : Quia panes non accepimus.

8. Sciens autem Jesus, dixit : Quid cogitatis intra vos, modicæ fidei, quia panes non habetis ?

9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis ?

10. Neque septem panum in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis ?

11. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis : Cavete à fermento pharisæorum et sadduceorum ?

12. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum à fermento panum, sed à doctrinā pharisæorum et sadduceorum.

13. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi : et interrogabat discipulos suos, dicens : Quem dicunt homines esse Filium hominis ?

14. At illi dixerunt : Alii, Joannem Baptistam : alii autem, Eliam : alii verò, Jeremiam, aut unum ex prophetis.

15. Dicit illis Jesus : Vos autem, quem me esse dicitis ?

16. Respondens Simon Petrus, dixit : Tu es Christus filius Dei vivi.

17. Respondens autem Jesus, dixit ei : Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est.

illum, quod sciam, profanum auctorem reperitur : Magedan autem, aut, ut Græcè hoc loco est, *Magdala* lib. 1 Reg., c. 17, 20, legamus, quamvis incertum sit utrum unus idemque sit locus. Tamen si legamus *Dalmanutha*, nullam propterà existimandum esse esse repugnantiam ; nam aut, ut aiunt Augustinus et Beda, sub diverso nomine idem locus significatur ; aut, ut alii conjiciunt, alterum regionis, alterum urbis nomen est ; aut utrumque urbis, sed utraque urbs vicina erat, ita ut, qui in fines unius veniret, in fines etiam alterius venisse diceretur ; sicut supra versu 21, dicitur venisse Christus in partes Tyri et Sidonis.

partes *Dalmanutha* ; duo erant vicī inter Juliadem et Gerasam siti et vicini ultra lacum Genezareth.

CHAPITRE XVI.

1. Alors les pharisiens et les sadducéens vinrent à lui pour le tenter ; et ils le priaient de leur faire voir dans le ciel quelque prodige qui les assurât qu'il était le Christ et le Messie.

2. Mais il leur répondit : Le soir vous dites : Il fera beau demain, car le ciel est rouge ;

3. Et le matin vous dites : Il y aura aujourd'hui de l'orage, car le ciel est sombre et rougêtre.

4. Vous savez donc juger les apparences du ciel : et vous ne savez point reconnaître les signes des temps ? Cette race corrompte et aduleure demande un prodige ; et il ne lui en sera point donné d'autre que celui du prophète Jonas. Et, les ayant quittés, il s'en alla.

5. Or ses disciples, étant passés au-delà du lac, avaient oublié de prendre des pains.

6. Et Jésus leur dit : Ayez soin de vous garder du levain des pharisiens et des sadducéens.

7. Mais ils pensaient, et disaient entre eux : C'est parce que nous n'avons point pris de pains.

8. Ce que Jésus connaissant, il leur dit : Hommes de peu de foi, pourquoi vous entretenez-vous ensemble de ce que vous n'avez point de pains ?

9. Ne comprenez-vous point encore, et ne vous souvient-il point que cinq pains ont suffi pour cinq mille hommes, et combien vous en avez remporté de paniers ?

10. Et que sept pains ont suffi pour quatre mille hommes, et combien vous en avez remporté de corbeilles ?

11. Comment ne comprenez-vous point que ce n'est pas du pain que je vous ai dit : Gardez-vous du levain des pharisiens et des sadducéens ?

12. Alors ils comprirent qu'il ne leur avait pas dit de se garder du levain des pains, mais de la doctrine des pharisiens et des sadducéens.

13. Jésus étant venu aux environs de Cæsareæ de Philippe, interrogea ses disciples, et leur dit : Que disent les hommes qu'est le Fils de l'homme ?

14. Ils lui répondirent : Les uns disent Jean-Baptiste ; les autres, Elie ; les autres, Jérémie ou l'un des prophètes.

15. Jésus leur dit : Et vous, qui dites-vous que je suis ?

16. Simon-Pierre prenant la parole lui dit : Vous êtes le Christ, le fils du Dieu vivant.

17. Jésus lui répartit : Vous êtes bienheureux, Simon, fils de Jona ; car ce n'est point la chair et le sang qui vous ont révélé ceci, mais mon Père qui est dans le ciel.

18. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam.

19. Et tibi dabo claves regni cœlorum : et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.

20. Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus.

21. Exinde cepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolyman, et multa pati à senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertîa die resurgere.

22. Et assumens eum Petrus, cepit increpare illum, dicens : Absit à te, Domine, non erit tibi hoc.

23. Qui conversus, dixit Petro : Vade post me, Satana : scandalum es mihi, quia non sapis ea que Dei sunt, sed ea que hominum.

24. Tunc Jesus dixit discipulis suis : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.

25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : qui autem perdidit animam suam propter me, inveniet eam.

26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur ? aut quam dabit homo commutationem pro animâ suâ ?

27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus.

28. Amen dico vobis : Sicut quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

COMMENTARIA.

Tres primos versus hujus capituli, aut etiam quatuor indicat Hieronymus in perisque codicibus non haberi. Omnes tamen et Græci et Latini auctores legunt, et apud Marcum, c. 8, 11, leguntur ; nec verosimile est utroque la loco addito fuisse. Potest aliquem movere, quòd, c. 12, 38, eadem jam evangelista narrasset. Sed nihil vetat sapè scribas et Pharisæos non eosdem, sed aliâ aliis eadem interrogasse. Præterquam quòd illic scribæ et Pharisæi ; hic Pharisæi et Sadducei interrogasse dicuntur, et illic non eâ de causâ Christum convenisse, sed in mediâ cum Christo disputatione respondisse : *Volumus à te signum videre* ; hic accessisse dicuntur, quasi eam ob causam ad Christum venerint, ut signum ab eo de cœlo peterent.

VERS. 1. — PHARISÆI ET SADDUCEI. De Pharisæorum et Sadduceorum sectis, c. 5, 7, disputavimus. Notandum hic tantum est quomodo due maximè contrariæ hereticorum sectæ Pharisæi et Sadducei inter

VERS. 4. — TENTANTES, ut periculum facerent potentie ejus, et eum calumniarentur si id quod petebant non efficeret.

18. Et moi je vous dis que vous êtes Pierre, et que sur cette pierre je bâtirai mon Église ; et les portes de l'enfer ne prévaudront point contre elle.

19. Et je vous donnerai les clefs du royaume des cieux ; et tout ce que vous lierez sur la terre sera aussi lié dans le ciel, et tout ce que vous délierez sur la terre sera aussi délié dans le ciel.

20. Alors il défendit à ses disciples de dire à personne qu'il fût Jésus-Christ.

21. Dès lors Jésus commença à découvrir à ses disciples, qu'il fallait qu'il allât à Jérusalem, qu'il y souffrirait beaucoup de la part des sénateurs, des princes des prêtres, et des docteurs de la loi ; qu'il y fut mis à mort, et qu'il ressusciterait le troisième jour.

22. Et Pierre l'ayant tiré à part, commença de le reprendre, en lui disant : Ah, Seigneur, que cela soit loin de vous ! Il ne vous arrivera rien de tel.

23. Mais Jésus se retournant, dit à Pierre : Retirez-vous de moi, Satan ; vous m'êtes un sujet de scandale, parce que vous ne goûtez point les choses de Dieu, mais celles des hommes.

24. Alors Jésus dit à ses disciples : Si quelqu'un veut venir après moi, qu'il renonce à lui-même, qu'il se charge de sa croix, et qu'il me suive.

25. Car celui qui voudra sauver sa vie la perdra ; et celui qui perdra sa vie pour l'amour de moi la retrouvera.

26. En effet, que sert à un homme de gagner tout le monde, et de perdre son âme ? ou par quel échange pourra-t-il la racheter ?

27. Car le Fils de l'homme doit venir dans la gloire de son Père avec ses anges, et alors il rendra à chacun selon ses œuvres.

28. Je vous dis en vérité, il y en a quelques-uns de ceux qui sont ici qui ne mourront point qu'ils n'aient vu le Fils de l'homme venir en son règne.

se conveniant, ut Christum impugnent. Pharisæi enim et Sadducei immortales inter se inimicitias gerabant, ut non modò ex Josepho, sed etiam ex Luca, Act. 23, 6, intelligitur. Sic olim Pilatus et Herodes, cum inimici essent, ut Christum irriderent, amici facti sunt, Luc. 23, 12. Sic nunc Lutherani et Calvinisti hæretici maximè inter se contrarii adversus Ecclesiam catholicam, id est, corpus Christi conspirare solent. Semper enim Christus, ut ait Tertullianus, inter duos latrones crucifigitur.

UT SIGNUM DE CÆLO OSTENDERET EIS. Hæc exposuimus c. 12, 38.

VERS. 2. — FACTO VESPERE. Quia signum de cœlo petierant, ex celestibus signis prolata non debere eos de cœlo signum petere. Vespertinum ruborem serenitatis, matutinum pluvie signum esse longa experientia omnes homines docuit, nec opus est de cæ re longius philosphari.

VERS. 3. — FACIEM ERGO CÆLI. Græcè legitur : *Hypocrite, faciem cœli cognoscitis*, quod et Lucas legit c. 12, 54. Vocat autem hypocritas hoc loco, ut ait Euthymius, quia sapientes videri volebant, cum essent